

**HEEMKUNDE-KRING
"AMALIA VAN SOLMS"**

Baarle-Hertog-Nassau

De Heemkunde-Kring 'Amalia van Solms' stelt zich ten doel zich actief bezig te houden met het erfgoed van onze gemeenten met de bedoeling:

- onze kennis ervan te vergroten
- het waardevolle uit vroegere tijden te behouden en te beschermen
- de verzamelde gegevens vast te leggen voor het nageslacht.

De Kring verzamelt informatie over velerlei onderwerpen uit de historie van Baarle, Castelre, Ulicoten en Zondereigen in de ruimste zin des woords.

Heemkunde-Kring "Amalia van Solms"

'HEEMHUIS'

Kerkstraat 4

2338 Baarle Hertog

Bank: 10.38.94.969 Rabo-bank Baarle Nassau

418-1014691-23 Kredietbank Baarle Hertog

Overname van artikelen of gedeelten ervan uit deze publicatie is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de auteur/redactie.

Nieuwsbrief

Heemkunde-Kring "Amalia van Solms"

Baarle Hertog-Nassau

verschijnt 4x per jaar

Redactie: Fons Raeijmaekers

Redactieadres: "Heemhuis"

Tel: 699624

Kerkstraat 4

2338 Baarle Hertog

4e jaargang no.4

november 1989

Inhoud:

2	Na de opening	Voorzitter Ad Jacobs
4	Leden bedankt	De openingscommissie
5	De plannen voor ons Heemhuis	Anton van Tuijl
9	Beknopte geschiedenis Gemeentehuis	Ed Ragas
18	Gebruik van planten in het 'Bijbels Heem'	Ad van Eyl- van de Klashorst
21	Slag om Turnhout	Fons Raeijmaekers
25	Nieuwe boeken	Fons Raeijmaekers
26	Belangrijke mededelingen voor iedereen:	
	Vaste dag voor de leden	
	Bezoek aan Baarle's oudste 'inwoner'	
	Lezing	

Kalender:

5 november eerste zondag van de maand

27 november bezoek aan limfa

30 november lezing over volkshumor en magie in de kempen

3 december eerste zondag van de maand

26 december gedurende kerstvakantie: expositie van kerststallen

7 januari eerste zondag van het jaar

4 februari eerste zondag van de maand

NA DE OPENING

Op 9 september j.l. is onder grote belangstelling ons Heemhuis geopend. Voor de vele genodigden was onze huiskamer te klein. Dankzij het prachtige weer konden we de ontvangst daarom gedeeltelijk buiten doen. De geurige koffie met Boalse koek werd dan ook op straat geserveerd. Dat leverde een gemoedelijke sfeer op zoals te zien is op de bijgaande foto.

Na de officiële opening door onze burgemeesters, bijgestaan door een gelegenheidsmokkelaar, werd het boek over "Miet Pauw" ten doop gehouden. Schrijfster Els Hofker uit Baarle-Nassau heeft er een prachtig boek van gemaakt. Met deze twee handelingen was ons Heemhuis geopend. Hierna kon iedereen de tentoonstelling in het Heemhuis bekijken.

Velen spraken hun waardering uit over het vele werk dat onze leden verricht hebben om dit resultaat te bereiken. Het is inderdaad een prachtige accommodatie voor onze vereniging, waar we terecht trots op kunnen zijn.

Het werd verder een gezellig druk openingsweekend. Vele Baarlenaren kwamen naar het Heemhuis toe. Vele herinneringen werden opgehaald en er kwamen zelfs oude verhalen en foto's boven tafel. Ook ons ledenbestand werd danig opgepoetst. Liefst zestig nieuwe leden meldden zich aan. Dit geeft aan dat er in Baarle veel belangstelling is voor heemkunde en dat de ontmoetingsplaats hiervoor node gemist werd. Wij hopen dat het Heemhuis in deze behoefte ruimschoots zal voldoen. Hoe het allemaal exact moet gaan functioneren hopen we dit jaar uit te zoeken. Ten zijntijd zullen wij onze leden hiervoor informeren. Wel is het zo dat de eerste zondag van de maand het Heemhuis open is voor leden en belangstellenden. Wij hopen dan onze leden te ontmoeten om samen onder het genot van een kopje koffie, over heemkunde te praten. Daarom tot 5 november a.s. in het Heemhuis.

De Voorzitter

A.W.J. Jacobs

De belangstelling voor de opening was groot

LEDEN BEDANKT

Graag willen wij, van de openingscommissie nog een keer stilstaan bij de opening van ons heemhuis. Daarna hoor je ons er niet meer over, want er moet nog meer werk verzet worden binnen de heemkundekring.

Een woord van dank aan de leden was er nog niet van gekomen, zodat we dat nu proberen goed te maken

Reeds voorafgaande aan de opening hebben vele leden hun handjes ijverig laten wapperen. Als je even teruggaat naar de zomer van 1988, toen het hele heemhuis vol troep lag en het zeker op de begane grond een zootje van jewelste was, dan kun je je indenken wat die ijverige poetsers en schrobbers allemaal voor elkaar hebben gekregen. Daarna kon men met een gerust gemoed aan de herinrichting, het schilderen, timmeren, breken en verbouwen beginnen. Al die leden van harte bedankt, jullie hebben eer van jullie werk, het is een pracht van een heemhuis geworden !

Verder willen we iedereen die zich ingespannen heeft tijdens de opening en de dag der herdenking van harte danken voor hun inzet. Het was tenslotte niet niks om voor 500 man koffie te zetten en te serveren. Daarnaast nog eens het verzorgen van de receptie. Het mag gerust gezegd worden dames en heren helpers: dankzij jullie liep alles op rolletjes. Zelfs zo goed dat mensen van buiten Baarle, die te gast waren, er hun bewondering over uitspraken. Daarom: BEDANKT.

De openingscommissie

PLANNEN VOOR ONS HEEMHUIS

Toen kort voor de officiële opening van ons Heemhuis de laatste verfkwasten uitgespoeld waren en het timmergereedschap opgeborgen, toen even later de dweil uitgewrongen en de poetsdoek uitgeklopt waren... kwam er over de vaste ploeg heemhuiswerkers een gevoel van : "Hè-hè, zie-zo, dat was dat!" Zoiets van : "Nou zijn we dan eindelijk klaar." En gelijk hadden ze... tot op zekere hoogte.

Dat goede gevoel is helemaal tot zijn recht gekomen bij de geweldige opening die we gehad hebben. De waardering voor het buitengewone resultaat versterkte de voldaanheid alleen maar.

Maar we zijn niet klaar! Bijlange na niet. Dat wisten we ook heel goed.

In dit stukje wil ik in grote lijnen aangeven welke plannen we hebben om ons heemhuis bruikbaar te maken voor de bijeenkomsten van leden, werkgroepen en bestuur. Die bruikbaarheid wordt beter naarmate we er in slagen sfeer te scheppen in de verschillende ruimten.

Nu gaat onze aandacht dus uit naar de inrichting en de aankleding van de kamers. Daarvoor zijn natuurlijk spullen nodig.

Wat zou het een goede zaak zijn als de leden zelf, stukje voor stukje en beetje bij beetje voor die aankleding zouden kunnen en willen zorgen.

Weet u wat we doen?

Wij gaan in gedachten de verschillende lokalen langs en vragen ons af wat we in elke ruimte graag zouden willen hebben. Dan hebt u gauw genoeg in de gaten waarmee u ons kunt helpen. Daar gaan we. We beginnen boven.

De zaal (raadzaal).

Het staat vast dat de prachtige oude stoelen er een plaats zullen krijgen na restauratie. Dat is prima geregeld. Het zou wel prachtig zijn als we daarbij ook een mooie grote tafel konden zetten. Die zoeken we dus. De hoogte van het plafond vraagt om een grote kroonluchter. Dat moet dan eigenlijk wel een pronkstuk zijn!

De tentoonstellingszaal (secretarie).

Daar kunnen we al aardig vooruit. Wij kregen een prachtige vitrine van de RABO-bank en hebben er in dezelfde stijl twee bijgemaakt. Stan Racijmaekers zorgde voor vakkundig laswerk. Glashandel Spitters sneed en sleep, leverde en plaatste het glas. Gust Haagen bedacht en maakte de afwerking. Als de tentoonstelling van Miet Pauw eindigt, dan gaan de tentoonstellingspanceltjes weg. Dat geeft wat meer overzicht in het zaaltje.

We gaan per jaar vier of vijf tentoonstellingen organiseren. Met wensen en goede ideeën kunt u bij ons terecht. Graag zelfs.

De hal.

De kist die er nu staat is te groot. We zoeken een iets bescheidener "schatkistje". In deze ruimte zullen ook folders ter inzage liggen en affiches te kijk hangen.

De kleine kamer.

Daar heeft Jos Jansen, de conservator van onze documentatie, zijn intrek genomen.

Wij gaan naar beneden.

De keuken.

Die is gewoon bedoeld als keuken en daarom hedendaags ingericht, zodat er gemakkelijk en praktisch gewerkt kan worden. Het keukenblok is geschonken door Ineke en Jan van Strijp. Een aantal leuke oude keukenspullen zouden hier goed tot hun recht komen. We hebben er mooie schappen voor. Wie helpt ons bv. aan een koffiemolen, een mooie oude kan, schaal, koffiepote, theepote, pan, kruik of wat er zoal in de keuken thuishoort.

Er is al een begin gemaakt. Een kleine keukentafel met enkele stoelen zouden ook goed van pas komen.

De huiskamer.

Die willen we graag een vooroorlogse kempische sfeer geven. Een heel belangrijk element daarvan staat er al: de platte-buis-kachel. Wout van de Broek hoefde er niet over na te denken. Hij gaf zijn kachel zon-

der meer in bruikleen. Dat is een mooi begin. Fons Willemsen zette er een kolenbak bij. Zo groeit het! Wij zoeken nog een grote oude tafel met bijpassende stoelen. Die gaan niet als museumstukken dienen want de huiskamer zal regelmatig "bewoond" worden bij vergaderingen e.d. Het meubilair moet dat kunnen hebben!

Wat vroeger een bedstee was, moet weer een bedstee worden. Rian Hurks heeft al twee echte originele kussenslopen klaarliggen.

Mevrouw van Eijl bracht laatst een gaaf met de hand gesneden pijpenrekje mee. Dat krijgt er ook een plaatsje. Zo ook de ouderwetse barometer die Femie Lückman meebracht.

We kijken verder nog uit naar een passende kast, naar een mooie hangende olielamp en naar andere aankledingsspullen zoals schilderijen, een stolpbeeld, kandelaars, vazen, enz.

Een rechtgeaarde pispot mag straks in de bedstee natuurlijk ook niet ontbreken.

De benedenhal.

Hier plaatsen we straks de fraaie etalagekast waarin Anna Martens vroeger de overhemden etaleerde. De vier etages met laden geven een ideale kans om allerlei kleine voorwerpen ten toon te stellen. Hoe vaker u iets leuks meebrengt, hoe vaker we de inhoud van deze kast kunnen wisselen.

De kleine kamer.

Hier staan al een groot boekenrek en een oude archiefkast, bedoeld voor de documentatie die we van lieverlec zullen gaan verzamelen. Ook met uw hulp natuurlijk!

We plaatsen er een tafel en enkele stoelen en maken er een knus werkkamertje van. Kleine versierend voorwerpen zijn welkom.

Er is in alle ruimten goed licht dank zij de keurige t.l.-armaturen die Fekke van Dijk ons bezorgde. Jan van de Burg maakte de veilige aansluitingen. Dat is ook wat waard.

Het is volkomen duidelijk dat niet alles tegelijk verwezenlijkt kan worden. Zo'n inrichting mag groeien. Maar u weet toch in grote lijnen waar we behoefte aan hebben.

En zou het nou echt waar zijn dat leden zomaar allerlei oude spulletjes meebrengen en afstaan?

Ja, daar hebben wij alle vertrouwen in! Het begin is al gemaakt en in andere heemkundekringen loopt zo'n systeem als een trein.

Het volgende is heel belangrijk om goed te weten. Als u een voorwerp afstaat aan Amalia dan blijft het bewaard voor de Baarlese gemeenschap.

Bij elk geschonken voorwerp maken wij straks een registratieformulier met allerlei gegevens.

U hebt ook de mogelijkheid om voorwerpen voor kortere of langere tijd in bruikleen te geven aan de vereniging. Ook dat zetten we dan op papier.

In dit artikel hebben we hier en daar een naam genoemd, zoals dat in het verhaal uitkwam. Daarbij is niet gelet op volledigheid. Er ligt echter een boek klaar waarin we alle goede gevers zullen vermelden.

Hebt u iets voor Amalia, neem dan even contact op met een van de bestuursleden of breng het mee op de open-huis-zondag voor de leden (5 nov. a.s.)

Wij zien met spanning uit naar uw bijdrage.

Anton van Tuijl

OPROEP

Voor de tentoonstelling op het einde van het jaar worden kerstgroepen en kerststalletjes in alle mogelijke soorten en vormen te leen gevraagd.

Contactpersoon:

Anton van Tuijl,

Oranjelaan 24

Baarle-Nassau, Tel. 8631.

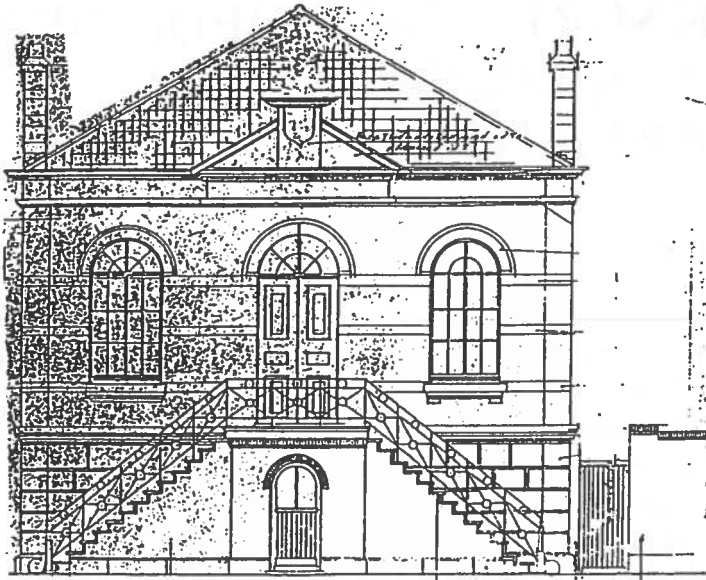
BEKNOPTE GESCHIEDENIS VAN HET GEMEENTEHUIS VAN BAARLE HERTOOG.

DE BOUW.

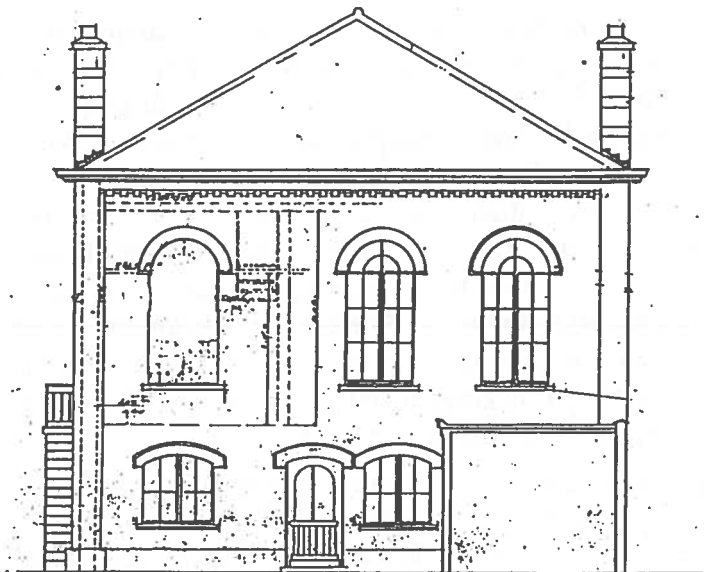
De bouwgeschiedenis van het Gemeentehuis van Baarle Hertog gaat terug tot 22 juni 1875. Op die dag wordt door Bestendige Deputat onder de Arrondissements-Commissaris van de provincie Antwerpen te Turnhout het besluit genomen, dat het gemeentebestuur de mogelijkheid geeft om te komen tot de bouw van een Gemeentehuis. De commissaris vraagt het gemeentebestuur hierin spoedig te voorzien, omdat hij het noodzakelijk acht "ingevolge de publieksdienst". Door de provincie Antwerpen wordt een krediet van 1200 frank ingebracht.

Gedurende de gemeenteraad-vergaderingen voorafgaande aan de bouw wordt besloten een Gemeentehuis te bouwen met een "doortochthuis en woning" voor de veldwachter. De benedenverdieping zal dienst doen als woning en de bovenverdieping als Gemeentehuis. Men kwam tot deze wat merkwaardige constructie, omdat men dacht de veiligheid van de archieven op die manier te dienen. De gemeente Baarle Hertog beschikte over een uitgebreid archief, dat men toendertijd nog op het gemeentehuis zelf bewaarde. Tegenwoordig is dit zgn. oud-archief ondergebracht in het Rijksarchief te Antwerpen. Als lokatie wordt gekozen de plaats waar toen het oud jongensschool-lokaal stond, omdat dit midden in de gemeente is gelegen. Het centrum van de gemeente lag toen overduidelijk rond het Kerkplein en Kerkstraat.

Naast het gemeentehuis was het vooral de kerk die een centrale rol in het leven van de Baarlenaar van toen speelde. Ook de pastoor woonde vlak bij de kerk. Later werd aan de Kerkstraat ook de meisjesschool het Belgische post- en telegraafkantoor en het Nederlandse post-, telegraaf- en telefoonkantoor gevestigd.

VOORGEVEL

ACHTERGEVEL

Op 30 juli 1875 neemt de gemeenteraad van Baarle Hertog dan het volgende besluit:

"Met algemeene stemmen van, van het oudschoollokaal een gemeentehuis, met doortochthuis en woning voor den veldwachter te maken. De tegenwoordige beraadslaging zal aan de hoogere overheid gezonden worden.

Gedaan te Baarle Hertog, datum als boven.

*Bij bevel
voor de secretaris
Het raadslid
J.B. Van Dijck*

*De Burgemeester,

P.J. Van Gilse*

De bouwplannen voor het nieuwe gemeentehuis werden gemaakt door de provinciaal bouwmeester, de heer Tacijmans. De definitieve goedkeuring van de plannen door de gemeenteraad vindt plaats in de raadsvergadering van 13 oktober 1876. De bouw ervan zal vrij kort hierna van start gaan en reeds op 20 juli 1877 vindt de betaling van aannemer Horsten plaats. Uit beide data mag men afleiden dat het gemeentehuis in een goed half jaar gebouwd werd. Ook de "eerste steen" die toen gelegd werd, draagt het jaartal 1877.

De betaling van aannemer Horsten ging toendertijd 'handje contantje'. De gemeenteontvanger had voor de betaling niet voldoende geld in kas, zodat de gemeenteraad op 20 juli 1877 besluit om 'de spaarkas te lichten'. De totale bouwsom, die afgerekend moest worden, bedroeg het lieve sommetje van 6135 frank 70 centimes.

INGEBRUIKNAME EN BEWONING

De exacte datum van ingebruikname is in het gemeentearchief helaas niet meer te achterhalen. We mogen echter met een gerust hart aannemen dat dit in de laatzomer van 1877 (augustus/september) is geweest. Deze veronderstelling wordt nog aanneemlijker door het feit dat de aannemer reeds in juli 1877 voor zijn werk werd betaald.

De eerste veldwachter die de nieuwe woning betreft, is Petrus Wouters. Petrus Wouters is geboren op 9-9-1832 te Baarle Hertog. De preciese inschrijfdatum is ook weer niet bekend ondanks naspeuringen in het archief. Wel vond ik dat in zijn vroegere woning aan de Oordeelschestraat no. 13, de nieuwe bewoner op 12 augustus 1879 werd ingeschreven. Ik verbind hieraan de conclusie dat veldwachter Wouters in 1877 of in 1878 de woning onder het gemeentehuis heeft betrokken. Uit het bevolkingsregister van Baarle Hertog uit die periode, blijkt dat huizen soms enkele jaren leegstonden, voordat het opnieuw bewoond werd. Dus is het niet verwonderlijk dat de nieuwe bewoners van Oordeelschestraat no.13 pas op 12 augustus 1879 het huis betrekken.

Het gezin van de veldwachter telde in totaal acht (!) personen. Wij met onze moderne huizen, kunnen ons moeilijk indenken dat het mogelijk was om met zo'n groot gezin in zo'n kleine woning te huizen. Toen was dat heel normaal. Ook zag de benedenverdieping er toen als woonhuis totaal anders uit dan wij het nu als Heemhuis kennen.

In de huidige keuken was toen ook nog slaappleats, met een dubbele bedstede. In de kamer direct naast onze huidige toilettruimte was toen ook een slaapkamer met bedstede. De WC was toen buiten (nu nog wel, maar niet als zodanig in gebruik). In die kamer was het soms moeilijk slapen, omdat die grensde aan het cachot. Als daar een of andere dronken Baarlenaar zijn roes moest uitslapen, kon het wel eens gebeuren dat de daar slapende kinderen pas laat hun slaap konden vatten vanwege de luidruchtige dronkelap.

DE VELDWACHTERS

Petrus Wouters overlijdt op 19 december 1891 en hij zal worden opgevolgd door zijn zoon André (Andries Remigius geboren 12-3-1868 te Baarle Hertog), maar die is nog in het leger en moet zijn legerdienst vervullen tot oktober 1892. Om toch over een veldwachter te beschikken, wordt door het Schepencollege in de zitting van 4 juni 1892 een voorlopig veldwachter benoemd. Deze voorlopige veldwachter is Hubertus Wouters en van beroep bakker. Hubertus is zoon van de overleden veldwachter en broer van de toekomstige veldwachter (Geboren als Johannes Hubertus Wouters op 24-3-1871 te Baarle Hertog). Hij zal de veldwachter zijn tot zijn broer André de legerdienst heeft vervuld.

Andries Wouters (André) wordt door de Gemeenteraad in de zitting van 8 november 1892 benoemd tot veldwachter. Hij zal tot 1 december 1919 met zijn grote gezin van 12 personen in de veldwachterswoning blijven wonen! Op 1 december 1919 wordt hij uitgeschreven naar Tilburg. Hij heeft een andere baan in Tilburg aangenomen. Waarschijnlijk al vroeg in 1919, want in de gemeenteraadzitting van 30 mei 1919 wordt zijn opvolger, de heer Jozef Marcelis al benoemd tot veldwachter.

Deze Jozef Marcelis is geboortig van Baarle Hertog (19-4-1891). Hij is oud-strijder uit de eerste wereldoorlog. Hij diende bij het 11e Regiment Artillerie van de 5e Legerdivisie. Hij werd onderscheiden met het "Vuurkruis" en het "Yzerkruis".

Velen in Baarle zullen zich veldwachter Marcelis nog kunnen herinneren. Hij was een streng doch rechtvaardig veldwachter. Als men een proces-verbaal had verdiend, dan kreeg men die ook. Allerlei excuses en smoesjes mochten dan niet meer baten. Bij hem was Recht Recht en daar viel verder niet over te discussiëren. Marcelis woonde met zijn gezin, dat uit acht personen bestond, tot 25 mei 1952 in de veldwachterswoning. Op die dag verhuist hij met zijn gezin naar Kerkstraat 13 (Het huidige nummer 9, waar Ad Boeren zijn assurantie kantoor heeft).

Met de verhuizing van de familie Marcelis komt er dan een definitief einde aan de bewoning van de veldwachter-woning. De woning wordt dan voor andere doeleinden gebruikt, o.a. Archief, Telefooncentrale en werkruimte voor de veldwachter.

TELEFOONCENTRALE

Baarle Hertog heeft sinds 1930 een telefooncentrale. Het is op 2 april 1930 dat het gemeentebestuur van Baarle Hertog een overeenkomst sluit met de RTT, waarbij de gemeente een lokaal in het gemeentehuis ter beschikking zal stellen op de benedenverdieping om er een zogeheten telefoonmiddenkantoor op te richten en te onderhouden.

De telefooncentrale zelf was een zgn. handbediende centrale. Als op 25 mei 1952 de veldwachter verhuist, wordt ook de centrale van de gemeente naar de benedenverdieping overgebracht. Men kampte in het gemeentehuis zelf ook al met plaatsgebrek, zodat de leeggekomen woning een welkome uitbreiding van het gemeentehuis was. Het archief van de gemeente werd toen ook naar beneden overgebracht. Vele Baarlenaren zullen zich vooral de centrale op deze benedenverdieping nog wel herinneren. Toen kende men nog niet het fenomeen telefooncel en als men dan naar de familie in België wilde bellen, moest men zich bij de telefonistes melden, die dan voor de verbinding zorgden. Na het gesprek kon men dan aan hetzelfde loketje afrekenen. Misschien is zelfs loketje nog te luxe uitgedrukt voor het kleine venster dat men in de deur van de centrale had gemaakt.

Op 31 maart 1970 om 12 uur 's middags wordt de automatische telefooncentrale in de Uitbreidingsstraat in gebruik genomen. Dit betekende het einde van het tijdperk van ouderwets gezellig, maar ook van oncomfortabel bellen. De handbediende centrale in het gemeentehuis wordt in de maand april daaropvolgend verwijderd.

Korte tijd later moet ook de veldwachter zijn bureau op de secretarie inruilen voor een exemplaar op de benedenverdieping. Daar krijgt veldwachter K. Kersemans de beschikking over een eigen werkkamer.

OP WEG NAAR EEN HEEMHUIS.

Vanaf 1970 wordt dus het gehele gebouw als gemeentehuis gebruikt. Door de groei van de gemeente Baarle Hertog en mede door de toenemende werkdruk wordt het gemeentehuis te klein om er nog efficiënt te werken. In die periode is het normaal als raadsleden en schepenen hun werk thuis doen. A. Cornelissen (de huidige burgemeester van Baarle Hertog) herinnert zich nog goed dat hij thuis een bureau en een boekenrek vol met orders had en dat hij thuis bij moeder de vrouw zijn werk als schepen moest doen.

In de gemeenteraad gaan dan ook al spoedig stemmen op om te komen tot de bouw van een nieuw gemeentehuis. Men heeft er al een plaats voor op het oog: het terrein naast het Belgische postkantoor aan de Uitbreidingsstraat. Totale nieuwbouw blijkt echter te duur voor de gemeente Baarle Hertog en men komt met een alternatief: verbouwen van de oude jongensschool aan de Kerkstraat. Uiteindelijk wordt door de gemeenteraad dit alternatieve plan goedgekeurd en dus zal voor de tweede maal in de geschiedenis van Baarle Hertog een oude school worden tot gemeentehuis. Dit besluit wordt in 1985 genomen. In 1987 is het dan zover: het nieuwe gemeentehuis kan worden geopend en in gebruik worden genomen.

Dan staat het oude gemeentehuis leeg. Wat zou de gemeente daarmee moeten doen? Direct komen er al gegadigden op af. Een restaurateur wil er een luxe restaurant van maken. In de gemeenteraad worden veel discussies gevoerd over het oude gemeentehuis. De toenmalige burgemeester Jan van Leuven heeft zich er toen sterk voor gemaakt om de raad ervan te overtuigen dat dit unieke gebouw een culturele bestemming zou moeten krijgen. Uiteindelijk weet hij de gemeenteraad van

zijn idee te overtuigen en besluit men dat het oude gemeentehuis een NIET-commerciële bestemming moet krijgen. Dan dringt zich de vraag op "welke culturele vereniging in Baarle wil dit pand huren?"

De gemeente stelt in eerste instantie voor de muziekschool hier te vestigen. Maar het gebouw blijkt te gehorig voor een muziekschool. Daarna biedt men het gebouw aan het VVV aan. Deze vinden het een prachtidee, maar vinden het te groot (en te duur?). Daarna denkt men aan de Heemkunde-kring Amalia van Solms, die al sinds de oprichting in 1976 nog steeds geen behoorlijk onderkomen heeft. Er vinden onderhandelingen plaats en de heemkunde-kring gaat al gauw accoord.

Op 1 februari 1988 wordt dan in de gemeenteraad beslist, dat de Heemkunde-Kring de nieuwe huurder van dit monumentale pand zal worden. Men kan nog niet direct dit gebouw betrekken, om de doodeenvoudige reden, dat het nog niet helemaal leeg is. Bovendien wordt het in de zomer van 1988 tijdelijk gebruikt als opslagplaats voor hulpgoederen voor Polen.

Pas in november 1988 kan men beginnen met het schoonmaken van het gebouw, het aanbrengen van een binnentrap in de keuken, het plaatsen van een keuken, schuren, schilderen, witten, herstellen van de buitentrap etc. Langzaam maar zeker begint het geheel vastere vorm te krijgen en in het voorjaar van 1989 is men dan zover dat men aan een officiële opening kan gaan denken. Na enige malen uitstel wordt het dan toch duidelijk dat de officiële opening zal plaatshebben op 9 september 1989. Ondertussen heeft men ook de naam bedacht voor dit nieuwe onderkomen: "Het Heemhuis". Zo is dit gebouw in 112 jaar geworden van Gemeentehuis tot Heemhuis.

Ed Ragas.

Bron: Archief Gemeente Baarle Hertog

GEBRUIK VAN PLANTEN IN HET 'BIJBELS HEEM'

Zo ver wij kunnen terugzoeken in de oudheid, vinden wij, dat de mens altijd een veelvuldig gebruik heeft gemaakt van planten, en deze kennis breidt zich steeds uit, naarmate de interesse in 'het verleden' groter wordt. Denk maar eens aan huismiddeltjes die in een bepaalde streek algemeen bekend zijn en ergens anders totaal onbekend; of bepaalde recepten bij feestelijke gelegenheden, die vaak heel lokaal zijn. De plant heeft de mens altijd diensten bewezen en bij alle volken wordt gesproken over planten die gebruikt werden als b.v. voedsel, kleding, geneesmiddel, versiering, bescherming.

Bij opgravingen in Alaska heeft men resten gevonden van kledingstukken van lang voor onze jaartelling, die op een bijzonder wijze waren gevlochten van bepaalde grassoorten. Gemakkelijker zijn die oude gebruiken na te gaan als er schriftelijk gewag van werd gemaakt zoals in de bijbel. Maar wij moeten dan wel bedenken, dat daar planten genoemd worden, die ons weliswaar bekend zijn, maar waarmee de Joden andere verwante planten bedoelen.

Veel van de bijbelse planten worden echter nog steeds gebruikt en bepaalde, zeg maar 'Joodse heemgewoonten', vinden wij ook in onze tijd nog terug, onveranderd ofwel aangepast aan deze tijd.

Je zou er boekwerken van kunnen samenstellen, maar enkele frappante voorbeelden wilde ik u toch noemen.

Als eerste natuurlijk de appelboom, die de zondeval van de mensheid veroorzaakte, ofschoon er stemmen zijn opgegaan, dat het waarschijnlijk een ander soort vrucht was. Daarna de vijgeboom, die wel in de oudheid bekend was en waarvan volgens de bijbel, een blad dienst deed als eerste onderbroekje voor Adam en eerste slipje voor Eva. Geleerden zeggen: "Die vijgeboom bestond wel, maar Adam en Eva bedekten hun schaamte met een ander soort blad. Als je de vijgebladeren bekijkt, denk ik dat ze wel eens gelijk zouden kunnen hebben, want een vijgeblad heeft nu niet bepaald flinke afmetingen. Daarna wordt de druivelaar genoemd, zie Genesis 9:20 : "En Noach begon

een akkerman te zijn en hij plantte een wijngaard". Druiven waren uitstekend tegen de dorst in het warme klimaat, maar de druiven veroorzaakten ook, als het sap te lang stond (men kende nog geen conserveermiddelen), bij gisting de eerste oer-wijn en als gevolg daarvan de eerste dronkenschappen (zie Noach).

Al gauw was in Israël het gegiste druivensap een dagelijkse drank en als de wijn verzuurde werd die 'edik' genoemd. Nu zeggen wij: wijnazijn.

Niet veel later ontdekten ze dat je ook van granen een aangename gegiste drank kon bereiden, die wij ook nu nog kennen in allerlei variëteiten: het gerstebier.

Toen ze de moestuinen gingen aanleggen werd daar ook veel fruit verbouwd. Het bleek dat ze daar heel zorgzaam op waren want kennelijk werd er vaak fruit gestolen. Er wordt namelijk vermeld dat in Palestina in de moes- en fruittuinen gewaakt werd –dag en nacht– bij toerbeurt. Ook komkommers werden genoemd, maar die waren niet bekend. Familieleden ervan, de meloenen, waren wel bekend en die zullen waarschijnlijk bedoeld zijn als er over gesproken wordt in Jesaja 1:8: "En de dochter is overgebleven als een hutje in de wijngaard, als een nachthutje in de komkommerhof, als een belegerde stad".

Ook uien en knoflook waren in Palestina al bekend, zie Numeri 11:5: "Wij denken aan de vissen die wij in Egypte in overvloed aten, aan de komkommers en aan de pompoenen en ook aan het look (bieslook), de ajuinen en het knoflook".

Door al die aantekeningen in de bijbel krijgen wij meteen een goed idee van wat er in de tijd van Christus zoal gegeten werd.

En wat denkt u van de linzen, bij het verhaal van Ezau en Jacob: "Geef mij van het rode vocht" (een soort linzensoep).

Het graan was overbekend. Vooral in de omgeving van Betlehem werd veel graan verbouwd, de grond was daar zeer geschikt voor. Betlehem betekent: broodhuis. Vele soorten graan waren bekend: tarwe, gerst, gierst en spelt. Spelt wordt hier niet veel meer verbouwd, het was ook geschikt als paardevoer. Het brood leek in de verste verte niet op het brood dat wij eten, het was een ratjetoe, zie Ezechiël 4:9: "...en neem tarwe en gerst en bonen en linze en gierst en spelt en doe dit alles in één vat en maak het u tot brood".

In Spreuken 31/13 lezen wij: "Zij zoekt wol en vlas en werkt met lust harer handen". Vlas werd gekweekt door de Joden en de Egyptenaren. Niet alleen voor geneeskundige doeleinden, zoals lijnmeel en lijnolie, maar ook voor het maken van linnen. Na het roten (rotten) van de stengels in water, werden ze in Israël gedroogd op de platte daken van de huizen.

Het is wel zeker dat de Joden veel nieuwe eetgewoonten overnamen in de tijd dat ze in Egypte waren, ook op het gebied van kruiden viel er veel nieuws te leren. Zij kenden dille en komijn, munt en ruit en koriander en mosterd. Pepermunt is heel oud. De Egyptenaren kenden 1550 voor Christus al deze plant, die later in Palestina werd gekweekt als specerij en geneesmiddel. Nardus was een plant, waarvan welriekende olie werd gemaakt, maar men gelooft, dat het de naam was voor lavendel. Zie Johannes 12:3 : "Maria (Magdalena) nam een pond echte nardus-olie en zij zalfde de voeten van Jezus en de geur der olie verspreidde zich door het gehele huis".

Zo zijn er nog veel meer planten die wij nog gebruiken en die reeds in de bijbel genoemd worden.

Misschien komt er bij voldoende interesse nog een vervolg van wat hier en daar in het lijvige boekwerk "de bijbel" te vinden is.

A.J. van Eyl—van de Klashorst

Karwij Koriander Komijn

DE SLAG OM TURNHOUT

De Zuidelijke Nederlanden (het huidige België) behoorden in de 18° eeuw tot het Oostenrijkse rijk. In 1780 volgde de Oostenrijkse keizer Jozef II zijn moeder Maria Theresia op. Dit was een belangrijke gebeurtenis. Hij wilde immers een groot aantal politieke, maatschappelijke en kerkelijke hervormingen doorvoeren. De keizer was geïnspireerd door de Verlichting, maar hij kon niettemin gezien worden als een despoot die autoritair mikte op modernisering van het onderwijs, de rechtspleging, de belastingen en vooral de kerk. Dat laatste lokte in de Nederlanden de meeste protesten uit tegen de 'keizer-koster', zoals zijn bijnaam luidde. De keizer was zijn tijd wel ver vooruit, maar blonk niet uit in diplomatie.

Het verzet dat zou uitmonden in de Brabantse Omwenteling concentreerde zich aanvankelijk rond de conservatieve advocaat Hendrik van der Noot en de progressieve advocaat Frans Vonck die zich vooral liet inspireren door de Franse revolutie. De opstandelingen trokken in 1789 de grens over en groepeerden zich in Tilburg, Bergen op Zoom en vooral Breda. Jan Andries van der Mersch, 'kolonel-op-rust' uit het Franse en het Oostenrijkse leger, werd aangesteld tot generaal. Hij had enkele maanden om een geoefend leger te maken van een verzameling ongeoefende en veelal zeer jonge vrijwilligers. Op 24 oktober trok de generaal op naar Hoogstraten met een leger van 2000 à 3000 patriotten. Daar werd de keizer van de troon vervallen verklaard. Een dag later arriveerde het grootste deel van het leger in Turnhout.

De Oostenrijkers stonden intussen ook niet stil. In de mistige ochtend van 27 oktober stond het keizerlijke leger o.l.v. generaal W.Schröder de Lilienhoff, na een onafgebroken mars vanuit Lier, voor de stad. Een treffen kon niet vermeden worden. De Oostenrijkse generaal ging er van uit dat Turnhout een omwalde stad was met poorten. Daardoor marcheerde het leger verder door de dichte mist tot Schröder tot zijn ontzetting ontdekte dat hij reeds midden in de stad stond. Van omsinge-

ling was nu geen sprake meer. De mist trok op rond elf uur. Toen werd ook het sein tot terugtrekking gegeven. Het Oostenrijkse leger had 110 manschappen verloren; 87 patriotten sneuvelden en een twintigtal burgers schoten hun leven er bij in. Het aantal gewonden viel niet bij benadering te schatten. Maar het mirakel was gebeurd. Een ongeregelde en ongeoefende troep patriotten had het trotse Oostenrijkse be-roepsleger verslagen!

De andere Zuidnederlandse steden vielen in de volgende maanden ook in de handen van de patriotten.

Op 11 januari riepen de patriotten de 'Republiek van de Verenigde Nederlandse Staten' uit, wat in het Frans vertaald werd als 'Etats Bel-giques Unis'. Een hecht blok vormde het geheel niet. Er heerste een interne machtsstrijd tussen de progressieve Vonckisten en de conservatieven van Van der Noot. De laatsten wilden slechts het oude regime (Ancien Regime) van voor de hervormingen van Jozef II herstellen. Zij gruwden nog meer van die moderne overgewaaiden ideeën van 'Vrijheid, Gelijkheid, Broederlijkheid' dan van de goed bedoelde en gedeeltelijk uitstekende moderniseringsplannen van de Oostenrijkse Keizer-koster, die de eeuwenoude maatschappijvorm al genoeg op zijn kop zetten. Daarnaast wilden alle regionale besturen en ambachten hun aloude belangen benadrukken, wat de eenheid niet verstevigde.

Niet enkel de ideologische en regionale onenigheid zorgde ervoor dat de jonge republiek een kort leven beschoren was. Het buitenland steunde de omwenteling niet. De omliggende staten (Engeland, Pruisen, Verenigde Provinciën) lieten de opvolger van de inmiddels overleden Jozef II, keizer Leopold II, toe de Zuidelijke Nederlanden te heroveren en het Europese machtsevenwicht in stand te houden. Op 3 december 1790 was alles over.

De slag om Turnhout kende de meeste weerklank in die woelige periode. Het was strategisch niet de belangrijkste slag, maar wel de eerste overwinning op de Oostenrijkers. Eén jaar na de slag, 27 oktober 1790, werd de gebeurtenis massaal in geheel de republiek herdacht.

Generaal Van der Mersch bleef na de slag nog een week in Turnhout om zijn legertje goed in te richten en te drillen. De Oostenrijkers probeerden de patriotten echter te omsingelen en de generaal trok op 7 november met zijn troepen en 3 veroverde kanonnen achteruit naar Baarle en vandaar naar Hoogstraten dat hij eerder dan de Oostenrijkers wist te bereiken. In de nacht trok hij naar Breda en wachtte het geschikte moment af voor een nieuwe inval. Deze terugtocht gebeurde zo haastig en in wanorde dat het leger gedeeltelijk in Breda, Hoogstraten, Tilburg en Alphen voorkwam. In ieder geval was zijn doel bereikt: het keizerlijke leger naar de Kempen lokken zodat een inval vanuit Bergen op Zoom in Vlaanderen mogelijk was.

Zo ging ook aan de Baarlenaren dit belangrijk gebeuren niet ongemerkt voorbij. Niet enkel na de slag om Turnhout deed het patriottenleger het tweelingdorp aan. Vanaf begin oktober passeerden hier de jongens die zich in Breda gingen aangeven voor het patriottenleger. Wanneer het leger paraat was, trokken de regimenten door het dorp. De bevolking steunde de patriotten, want ook in Baarle hadden de kerkelijke hervormingen van keizer Jozef II gevolgen gehad: o.a. het Franciscanessenklooster 'Catharinenberg' op Loveren, dat een hoog aanzien stond bij de plaatselijke bevolking, werd afgeschaft.

Na de slag liet Van der Mersch er enige zieke en gekwetste patriotten heen brengen (zie tentoonstelling in de Warande nr. 135 en 136). De veroverde kanonnen en wapens waren hier geborgen met de bedoeling ze daarna naar Alphen te brengen. De Oostenrijkers patrouilleerden dikwijls in de omgeving en leverden er zelfs met een achterhoede van het patriottenleger slag. De douaniers hadden het vooral gemunt op de frequente graansmokkel. Op 8 november bezocht Hendrik Van der Noot, inmiddels gevolmachtigde van het Brabantse volk, Baarle met 2 of 3 dekens van ambachten uit Antwerpen. De tucht in het leger liet nogal te wensen over en hier wilde hij verandering in brengen. De soldaten verweten hem echter hen bedrogen te hebben. Het geredetwist ontaarde en tussenkomst van generaal Van der Mersch voorkwam erger. Verder verplichtte Van der Noot de kanonnen en wapens hier in een schuur te bergen in plaats van ze naar Alphen over te brengen.

Op 26 november verbleef kwartiermeester De Dieudenne in Baarle met een voorraad levensmiddelen voor het patriottenleger. Hij moest noodgedwongen ter plaatse blijven omdat de keizerlijke troepen rond Meerhout, Mol, Geel, Herentals, Kasterlee en Hoogstraten hem de weg afsneden.

Alphen was ook een belangrijke halteplaats voor de patriotten. Deze parochie werd bediend door de abdij van Tongerlo. De toenmalige abt Hermans steunde openlijk de patriotten. De pastorie van Alphen diende als verzamelplaats van de troepen rond Tilburg en Breda tijdens de dagen voor de slag van Turnhout. De patriotten werden daar voorzien van snaphaan en kardoezen. Op het grondgebied van de Verenigde Provinciën mochten zij immers geen wapens dragen en moesten zij met stokken oefenen en zich op die wijze bekwamen.

De Brabantse Omwenteling was van korte duur maar is zeker nog verder onderzoek waardig.

F. Racijsmackers

Bronnenvermelding:

–Gazet van Antwerpen , Extra–editie Slag van Turnhout, 15 september 1989, p. 1–2.

–De Stem, 16 september 1989, weekend, p. 2.

–J. LAUWERYS, Hoogstraten in den patriottentijd, –Hoogstratense Oudheidkundige Kring, 1939, jg. 7, p. 161–171.

–J.E. JANSEN. De Brabantsche omwenteling, Turnhout, 1940, p.83–84.

NIEUW BOEK OP GEBIED VAN NAAMKUNDE

Op 1 juni is bij uitgeverij ITA FAC in Eindhoven het boek *Achternamen in Aarle-Rixtel* verschenen, dat geschreven is door Wim Daniëls.

Het is een zeer toegankelijk boek, dat gebaseerd is op het namenbestand in de Zuidoostbrabantse plaats Aarle-Rixtel van 1 januari 1987. Aarle-Rixtel telde op die datum 5499 inwoners, die samen meer dan 1100 verschillende achternamen droegen. Op die enorme namenvariatie wordt in het boek uitvoerig ingegaan.

Verder komt in het boek naamsvorming aan de orde, waarbij de Aarle-Rixtelse namen die op dezelfde wijze gevormd zijn bij elkaar werden gezet. Eén van de groepen die daardoor ontstaan, bevat bijvoorbeeld de namen die met 'Ver' beginnen (Verbakel, Verberne, Vermeulen enz.). Een andere groep bestaat uit namen die met 'Van' (zonder de , den of der erachter) beginnen, waaronder Van Aarle en Van Rixtel. De wijze waarop namen gevormd zijn, is sterk regionaal gebonden. Uit de groepenindeling die in het boek wordt gemaakt en uit de toelichting erbij, blijkt dat ook heel duidelijk. Het grootste hoofdstuk in het boek gaat over naamsbetekenis. In dat hoofdstuk worden betekenisverklaringen gegeven voor nagenoeg alle achternamen uit Aarle-Rixtel. Die verklaringen zijn ten dele gebaseerd op stamboomonderzoek. De hoofdstukken over namenvariatie, naamsvorming en naamsbetekenis worden voorafgegaan door een inleidend, algemeen hoofdstuk over het ontstaan van achternamen.

Het boek *Achternamen in Aarle-Rixtel* is niet alleen interessant voor inwoners van Aarle-Rixtel, maar ook voor elders wonende liefhebbers van namenstudie.

Het boek is in Aarle-Rixtel te koop bij de RABO-bank en bij de winkels Van Vlerken en Van Ganzenwinkel. De prijs is 20 gulden. Het boek kan natuurlijk ook besteld worden bij uitgeverij ITA FAC, via postbus 56, 5600 AB Eindhoven (er komt dan wel FL. 5,- aan portokosten bij).

JAARBOEK TAXANDRIA

Uitzonderlijk mag u het jaarboek Taxandria verwachten voor het verloop van het kalenderjaar, meer bepaald in de tweede helft van de maand oktober, ter gelegenheid van de herdenking van de Slag van Turnhout. Het zal volledig gewijd zijn aan deze gebeurtenis en aan de Brabantse Omwenteling. Een schare eminente historici leveren bijdragen.

Wij citeren:

- Prof. Dr. J. Roegiers (KUL): Turnhout den eersten troost der staten
- Harry de Kok: De Slag van Turnhout
- R. Boyen (Legermuseum Brussel): De gewapende opstand tegen Oostenrijk (1789–1790)
- Dr. L. van Dijck (archivaris Abdij Tongerlo): De rol van de geestelijkheid bij de Brabantse Omwenteling
- Prof. Dr. J. van den Broeck (UFSIA): Eigenheden aan de Brabantse Omwenteling
- G. Landuyt en Dr. E. van Haute (RUG): De economie in de Kempen rond 1800
- Maurits Duyck: De March van Turnhout
- Dr. E. van Autenboer: De St. Theobalduskapel
- Dr. E. van Autenboer: Opeisingen van zilver door de Fransen in de Kempen
- F. Sorber (Vrieselhof): De Franse revolutie en de damesmode
- F. Cremers: Speelkaarten en de Brabantse en Franse revolutie
- H. Dirx: De politieke overtuiging van de Turnhoutse notabelen in 1814

Leden die zich via de kring wensen te abonneren op het jaarboek Taxandria kunnen dit melden; schriftelijk op het heemhuis, Kerkstraat 4 Baarle-Hertog of telefonisch bij de secretaresse N. Ragas-Joosen tel 699 740.

VASTE DAG VOOR LEDEN

Van nu af aan zal elke eerste zondag van de maand het heemhuis open zijn voor de leden. Men kan dan onder het genot van een lekker bakje koffie of thee met elkaar eens van gedachten wisselen over allerlei Baolse zaken. Breng desnoods iets uit je verzameling of iets betreffende een onderzoek waar je mee bezig bent, mee naar het heemhuis. Misschien willen anderen je wel helpen of kunnen ze vragen voor je oplossen. Zo iets noemen de hedendaagse relatiedeskundigen wisselwerking. Nou die wisselwerking moet er in onze vereniging ook komen. We moeten met z'n allen de schouders er onderzetten en er ook onder houden, want anders stort onze nu bloeiende vereniging weer de afgrond in. En dat willen we met zijn allen toch niet? We zijn tenslotte niet voor niets lid geworden van de heemkundekring. We willen toch bezig zijn met Baarle, Castelre, Ulicoten en Zondereigen? Nu dan, kom dan ook ALLEMAAL naar de ledendag op elke eerste zondag van de maand. Voor de duidelijkheid:

D eerste zondagen zijn: 5 november 1989, 3 december 1989, 7 januari 1990 en 4 februari 1990. Zet deze dagen alvast op de heemkalender!

BEZOEK AAN BAARLE'S OUDSTE INWONER.

Op maandag 27 november a.s. is er de mogelijkheid voor de leden om eens nader kennis te maken met onze oudste 'inwoner'. Op die maandagochtend is er namelijk een excursie gepland bij de Limfafabrieken te Baarle. Tijdens de excursie kunnen we dan inderdaad kennismaken met het Bar- Le-Duc bronwater, waarvan de bevoegde instanties zeggen dat het zeker 2000 jaar en misschien zelfs al 3000 jaar oud is. Als men meer wil weten over deze unieke bron en over de oudste industrie van Baarle, meldt u dan aan voor de excursie. Helaas zullen een aantal leden niet aanwezig kunnen zijn vanwege zijn of haar werk, maar we rekenen er wel op dat de anderen toch gaan komen. De excursie begint om 10.00 uur.

Meldt u aan bij de secretaresse: tel: 699 740 (Baarle hertog)

LEZING:

VOLKSHUMOR EN MAGIE IN DE KEMPEN

Op donderdag 30 november zal de heer G. Sels uit Oud-Turnhout een lezing over volkshumor en magie in de kempen houden voor de leden van de heemkunde-kring. Aanvang van de lezing om 20.00 uur, plaats (i.v.m. de te verwachten drukte) cafe 'De Lindenboom' stationsstraat te Baarle Nassau. Vriendelijk verzoek om toch vooral tijdig aanwezig te zijn, zodat de heer Sels inderdaad op tijd kan beginnen.

Contactadressen Heemkunde-kring:

BAARLE: N.Ragas-Joosen
Donkerstraat 10
2338 Baarle Hertog
Tel:014-69 97 40

Ulicoten: A. Willemsen
Heikantsestraat 3
5113 BS Ulicoten
Tel: 04249-352

Zondereigen: M. Versmissen
Zondereigen 46
2338 Baarle Hertog
Tel: 014-63 34 41

Castelre: M. Hurks
Stoope Stede 2
5114 AC Castelre
Tel: 04253-9719

BAARLE'S OUDSTE INWONER NU GEFLEST

Deskundigen achten het zeer wel mogelijk dat
BAR-LE-DUC NATUURLIJK MINERAALWATER,
duizenden jaren (misschien wel 3000 jaren) oud is.

BAR·LE·DUC

NATUURLIJK MINERAALWATER

